

Ivan Blecha PROMĚNY FENOMENOLOGIE. ÚVOD DO HUSSERLOVY FILOSOFIE

Praha – Kroměříž (Triton) 2007, 403 str.

K nezažitému popisu zkušenosti a reality mají tyto filosofie daleko, neboť na její místo staví její idealizovaný výklad. Identifikují bytí s jedním z aspektů právě zjevného, a tím zanedbávají sféru nezjevného. Svět viděný prizmatem parametru, které si určujeme na základě našich požadavků vůči věcem, nabývá mnohem zřetelnější a systematictější podoby, avšak když za cenu zopomenutí způsobu, jakým se nám původně ukazoval.

Tento motiv svěolného osamos- Nedávno publikovaná kniha Ivana Blechy *Proměny fenomenologie* si klade za cíl uvést čtenáře do myšlení zakladatele fenomenologie Edmunda Husserla a jeho nejbližších žáků. Obecněji vzato je autorovým záměrem také ukázat a prověřit „nosný základ fenomenologie“ (str. 10) v konfrontaci s některými „relativistickými“ epistemologickými postoji.

Rozsáhla úvodní kapitola (str. 11–78) je vedena Blechovým záměrem uvést nás do situace, v níž Husserl začíná rozvíjet své pojetí filosofie, a chce ukázat logiku jeho základních, metodických rozhodnutí. Osonu textu je tak již zde Husserl, ačkoli se historicky vzato vracíme zpět k Platónovi a k počátkům evropské racionality v Řecku (Kapitola 1.6.1), procházíme přes Descarta a Galileiho (1.6.2), Huna a Kanta (1.2) až k pozitivismu, empiriokriticismu, pragmatismu (1.1), ba předbíháme až k „(post)analytické filosofii“ a „modernímu myšlení“ plurality diskursů (1.3). Blecha ukazuje, jak se celý výsle táhne a jak skrytý působí to, co Husserl nazývá „předsudky přirozeného postoje“ (1.5).

K nezažitému popisu zkušenosti a reality mají tyto filosofie daleko, neboť na její místo staví její idealizovaný výklad. Identifikují bytí s jedním z aspektů právě zjevného, a tím zanedbávají sféru nezjevného. Svět viděný prizmatem parametru, které si určujeme na základě našich požadavků vůči věcem, nabývá mnohem zřetelnější a systematictější podoby, avšak když za cenu zopomenutí způsobu, jakým se nám původně ukazoval.

Tento motiv svěolného osamos-

jekt, který klade ony parametry, se tak totiž stává historicky, rodově či jinak relativním „garantem“ podminek, které za pomíná na onu idealizaci, neanalyzu-

vodnímu bytí a jevení jsoucích. Sub-

resp. o čem může na základě moment-

talního pragmatického zájmu či kon-

Odkazování na realitu zde přestává

byť důležité, je na ně rezignováno –

vypotřádal.

Na základě takto představeného epistemologického kontextu nás postupně kniha uvádí do samého jádra problematiky fenomenologie, jež byla v době svého vzniku především re-

akcí na otevřeně se rozmáhající skep-

ticismus, relativismus a psychologiz- vždy již (vay), takže není původně mus. Blecha v tomto směru chápe fe- chaotickou změť, jejíž uspořádání do nomenologii jako aktuální i dnes, ze- souvislostí musí následně podle ja- ména v souvislosti s „postmodernou“ kýchsi pravidel garantovat subjekt. a „postanalytickou filosofii“, jež jsou Ve sledu několika argumentů obhaju- v jeho interpretaci „pouze působivým je názor, že i v kantovskyy pojmáých amalgámem“ (str. 12) starých relati- „jevch“ je zamlčené předpokládán vistických pozic. Autor pak považuje jejich odkaz na realitu. Zkušenost na- za nezbytné sledovat tento problém víc nelez chápat tímto pozitivisti- zpět ke Kantovi, poněvadž všichni ti- kým způsobem jako faktuálně konsta- to současní kulturní či lingvističtí re- tovatelný meziobjektový vztah (byť lativisté, stejně jako pragmatiči, em- by se mělo jednat o „počítky“), proto- priokriticisté a analytici filosofové že taková konstatování původní zku- přelomu 19. a 20. století jsou podle šenost již předpokládají. Fenomeno- něji, pokud jde o teorii poznání a poje- logie chápe jev jako něco, co má již tí reality, vlastně kantovci. Problém svou specifickou strukturu, v níž se se zároven týká i vědy, v jejíž rukou zračí to, nač odkazuje.

realita postupně „mizí za hradbou je- Jedním východiskem z takové si- vů“, jež produkují zvolené parametry tuace se pak ukazuje bý fenomenolo- pozorování reality, resp. vědci přípra- gie jakožto návrat k čisté zkušenosti, vené experimentální podmínky. tj. návrat před vši idealizací, „k vě-

Blecha se snaží ukázat, že v kan- cem samým“ (kap. 2). Blecha dopřiu- tovkém pojetí je zásadní chyba, ne- je svůj výklad fenomenologie ekstr- boť věc o sobě je v něm odříznuta od zem, v němž se snaží ukázat, že po- jevů. Descartes je podle našeho auto- dobným způsobem lze interpretovat ra, nahlas přiznává Plátón“ (str. 73), i některé výdobytky umění Husserlo- když za jsoucí považuje pouze to, co vy doby (3.9), jež se paralelně snažilo je jasné a zřetelné před-stavené před oprostít od konvencí různých akade- subjekt, a Kantova genialita (str. 76) mismů, zbavit se symbolického vy- pak spočívá v tom, že chápe, že to jadrování a vrátit se k „věcem sa- subjekt zde klade realitě podmínky, mým“ a k tomu, jak se původně uka- v nichž se má ukazovat – avšak svůj zníj.¹

objev znehodnocuje extrapolací, resp. Husserl se pokouší zajistit úspěch apriorizací parametrů, které odpoví- tohoto návratu zavedením zvláštního daří stavu vědy v jeho době, tj. rezig- metodického postoje – epoche (2.1), nací na poznání věcí o sobě. v němž jsou fenomény chápány jako

Blecha kritikou empiristické i ra- imanementní danosti vědomí (2.2). Vši- cionalistické teorie poznání (1.4, 1.5) má si v první řadě toho, že jsoucí je ukazuje, jak je naše smyslová zkouše- nám v původní zkušenosti dáno *říz-* nost samotná ve skutečnosti již nějak *nyými způsoby*. Způsob danosti, který strukturovaná (vnímáme tak např. pozitivisticky smýšlející směry (ale

¹ Stručně se věnuje autorům jako Cézanne, Picasso, Braque, Kandinski, Mondrian a dalším.

v jistém smyslu vlastně i celá tradice perspektivy „vnitřního vnímání“. Zá- matifiky, jak se později ukáže) po- kladní fenomenologické pojmy, jimiž važují za jediný legitimní (totiž da- Husserl analyzuje struktury vědomí, nost typu „fakt“) a na jehož zkonání jsou vloženy v kapitolách 3.1–3.7. chtějí omezit veškerou racionální ak- Blecha nás tak v podstatě již velmi tivitu, je tak zasažen do širšího kon- záhy a na relativně malé ploše uvádí textu původního ukazování se před- značně hluboko do fenomenologické mčmnosti jako takové. Tento krok, problematiky. V kapitole Jazyk a svět jímž se dostáváme do „transcenden- (3.10) rozvíjí bezprostředně vysvětle- tální sféry“ nutných podmínek samot- ná základní fenomenologická témata něho ukazování předmětnosti, je po- v polemice s Wittgensteinem a jiný- dle Husserla zároveň rehabilitací filo- mi, ve stále zřejmě souvislosti s rela- sofie jako takové. Zbavením se diktátu tivismem, tentokrát jazykovým. Vy- různých „pozitivismů“? Danosti typu světluje a dále na příkladech ozřejmu- vnímání, představení, vzpomínky, je, že jazyková struktura pouze vyjad- reálného, ideálního či obecného, nut- řuje (čili předpokládá a respektuje, něho, rozporu, nebyť atd. je podle a nikoli umožňuje) horizont předmět- Husserla třeba postihnout v jejich by- nosti, jenž je předpředikativně roze- lostných zákomitostech, a tak ustavit věny a ještě před nástupem jazyka fenomenologii jako „vědu o systému funguje jako půda identifikace, objek- podstatných forem každého možného tivace, generalizace, a tedy i všech lo- světa poznání“ (Blechaova citace Hus- gických struktur. Pokouší se zde také serla ze str. 375). Husserl současně v sugestivní metafoře obkreslování interpretuje tyto způsoby danosti jako mince přes papír (obrázek str. 183) ví- specifický způsob, jímž vědomí v nut- ce zpřístupnit myšlenku, že intencio- né intencionální korelaci svými „ak- nální inexistence transcendentního ty“ uchopuje transcendentní předmět předmětu v imanenci vědomí nemá na půdě imanence a pouští se do je- být v zádném případě považována za jejich rozboru a kategorizace.

To, že fenomén je vždy držen v ně- principiálně předmětně řízenou. Nut- jakém aktu, nám podle Blechy umož- nou vázanost jazykového významu na ňuje ihned nahlédnout právě epoche: strukturu předmětnosti i co se ideál- Kniha nyní tento krok sama provádí, ních předmětů týče Blecha dále ilus- čtenář je vyzván k zaujetí fenomeno- truje exkursem k Romanu Ingardeno- logického postoje, a pod Blechovým ví (3.10.1) a k problému metafory vedením se tak dostáváme do sféry (3.10.2). Komplexnost analýzy zku- čisté imanence a k podrobnému roz- šenosti je stvrzena výkladem feno- boru přirozené zkušenosti (Kap. 3, str. menologické teorie poznání, kterou 95–204), provedenému z takového autor nazývá „verifikacionistickou“

² Podle Blechy je zásluhou fenomenologie, že přírodní vědy dnes již respek- tují filosofii jako disciplínu a že se nedomnívají, jak činí pozitivismus, že pravou filosofii je věda zabývající se pouze fakty. Podle Husserla vrací návrat k původní- mu smyslu světa také vědě samé její smysl, na který zapomněla.

(3.11), a podle níž lze pravdy dosahovat pouze v mnohostranném vzájemném potvrzování anticipace a vnímání, čili v porovnávání myšlené a vnímané skutečnosti.

V kapitole „Realistická fenomenologie“ (3.8) Blecha stručně referuje o představitelích tzv. Minichovské školy fenomenologie (Alexander Pfänder, Adolf Reinach, Dietrich von Hildebrand, Hedwig

Conradová-Martiusová, Edith Steinová), kteří na základě přesvědčení, že fenomenologická metoda umožňuje položit otázku po charakteru reality, aniž bychom byli vystaveni nebezpečím subjekt-objektové dichotomie, usilovali v romantických oblastech o získání systematických apriorních poznatků. O něco podrobněji Blecha věnuje Maxí Schelerovi.

Blecha upozorňuje, že provedené vazy, sly, provedené v postoji epoché, považuje navzdory Husserlovým prohlášením za idealistické a opakovaně upozorňuje, že fenomenologie v tomto podání chce a může být „realistický podnik“ (107, 199). Ve čtvrté kapitole představuje první Husserlův pokus o uchopení transcendentální subjektivity samotné.

Epoché se v ní podle Blechy stává něčím víc, než být měla, tj. není již pouze metodologickým nástrojem, který nám měl pomoci odhalit podstatu zkušenosti. Transcendentální ego redukuje mezi ostatní jsoucna, čímž se sféra čisté imanence ontologizuje. Blecha upozorňuje po vzoru jiných autorů, že všechno, co Husserl tvrdí o vědomí jakožto o sféře abso-

lutního evidence, čerpá právě z dekar-
tovské ideje reflexivně se zakoučejí-
cího čistého já, a nikoli z fenomenolo-
gických popisů vědomí. Husserl te-
dy v tomto bodě vůbec nepostupuje
fenomenologicky; Husserlovi žáci tak
je předsudčně veden zájmem o vy-
tvoření filosofie z absolutního založe-
ní.

V tomto zlomovém momentě, kdy se za svou první polovinou kniha po-
chází s jistými as-
pekty filosofické pozice,
Blecha obrací k Heideggerovi (5),
poněvadž se domnívá, že Husserlový
je třeba „doplnit“ o roz-
nět,
Podle Blechy
subjekt v těchto
radikální snahy o zba-
zení od pozadí,
aby se
umožňuje, aby se
něco smysluplného,
tělesné a koneč-
ně jedající existence ve světě. Roze-
nění horizontu smysluplnosti je mož-
né jen na základě naší praktické zku-
šenosti, jak ukazuje právě Heidegger.
Blecha podrobněji vykládá základ-
ní témata i s větším
výskytovostí,
pobyty, svět, ko-
ní, také o dasemsa-
nazývá, jak se i Hei-
degger při svých úvahách o vědě
potřeboval epo-
míky vrací k pů-
vodní zkušenosti, když ukazuje, že
soustavy vědy předpoklá-
dají původní pragmatickou souvislost
jako „k něčemu“. Věda má ten-
to soustav uza-
technika je přímo ztlesněním

tohoto přístupu. Blecha se zde krátce
„po obratu“ na hlubší úrovni dostáváme zpět k te-
mátce, která napomáhala otevřít
úvodní kapitola. Blecha se v souvis-
losti s přírodním světem blíže věnu-
je sociologii Alfreda Schütze (9.1),
zkoumáním Mircea
Eliadeho (9.3), ontologickému pojetí
světa Eugena Finka (9.4), a tém as-
pektem teorie komunikativního jed-
natelství Habermase, které jsou
spojeny s touto problematikou (9.2).

Po této „obbočce“ se Blecha vrací
opět k hlavnímu tématu, tj. k Husser-
lovi, aby nám představil další možné
cesty k odhalení transcendentální
subjektivity (kap. 7), na něž se Hus-
serl více zaměřil poté, co byla „karte-
tika“ verze fenomenologie vysta-
točka. Zmíněné chápaní subjektivity
jako (tělesné) zasazené do světa
a v něm jedající, nikoli pouze nazí-
vatelné, má podle Blechy „dalekosáhle
původní vrstevnatost a polyvalen-
nost“. Na základě těchto analýz egoi-
stičtější fenomenologii (kap. 11),
z níž je velká část věnována J.-P. Sar-
trouvi, další pak Emmanuelu Lévinas-
ovi. Na závěr jsou ještě krátce přesta-
veni Rudolf Bernet, Michel Henry
a Jacques Derrida (12) jakožto hlavní
kritici Husserlovy „metafyziky při-
tomnosti“. Kniha je pak završena po-
robnějším výkladem strukturalisti-
cké fenomenologie Heinricha Romba-
cha (kap. 13), z něhož se také zdá být
patrný jistý vliv na Blechovu knihu.

Kniha sleduje prohlubování feno-
menologické koncepce subjektivity, interpretace Husserlova tématu krize.
Jak je patrné, kniha postupně zís-
ká významně širší rozsah. Pasáže vě-
nované Husserlovi jdou do největší
hloubky, ale zároveň si udržují dob-
rou srozumitelnost. V referujících,
někdy poměrně zhuštěných pasážích
autorů není

Husserl přímo předmětem textu, sou- metafory, které otevřít danou prob- vislosti jsou pouze rámcově naznače- lematiku, usnadňují pochopení, při- ny, nikoli rozebírány, čímž se kniha čemž si je autor plně vědom nebezpe- možná po předchozích do hloubky či zjednodušení. Pro ilustraci zmínme idoucích pasážíh trochu dekoncen- jeho přiblížení nutnosti noeticko-noe- truje. matické korelace pomocí metafory

Ivan Blecha píše živým, pro věc za- stavebnice, jejíž částí do sebe zapada- ujatým a přitom jasným stylem. Cíle- jí pouze jedním způsobem (str. 118), vědomě se snaží o to, aby kniha byla a vysvělení intencionální inexistence přístupná a srozumitelná. Zpravidla pomocí metafory obkreslované min- nejde o suchou, „akademickou“ mlu- ce (str. 183); v knize však najdeme vu a autor dokáže i hodnotit, ba být i mnohé další, od Kantových trans- i velmi ironický (vůči „postmodernis- cidentalních forem jako brylí až po tům“ zvláště; podobně vůči „postana- nesi jako „drapák“.

lytické filosofii“). Uvolněným užívá- U většiny důležitých terí, převa- ním jazyka zbavuje látku aury nepro- tých výrazů apod. najdeme odkazy niktelnosti, přibližuje jí čtenáři. (bohužel některým odkazům v sezna- Velmi pěkně se ukazuje autorův feno- mu literatury nic neodpovídá, což mr- menologický přístup k výkladu (nej- zí zvláště u čtyř odkazů na Husserla lépe snad v heideggerovské pasáži), [1939, 1952, 1959, 1980b]. z nichž se díky němuž blíže neobeznámemy čte- i poměrně často cituje). Odkazuje se nář není hned od počátku odrazován zejména na literaturu v češtině a něm- „neozornitelnými“, tj. technickými číně.

Knihy Ivana Blechy chce v prvé řa- vrtuje určité situace ze života, otevírá dě suggestivně předvést, jak lze Hus- dané významové pole a čtenář je upo- serlovu filosofockou pozici rozumně zornován na to, čeho je třeba si všim- a nezkráceně chápat a (snad s výjim- nout. Až poté je uveden technický ter- kou substancializovaného pojetí sub- mín, resp. obojí je organicky propoje- jektivit) přijmout. Svůj záměr bez- no. Blecha se svým postupem důleži- pochoby nepřijímá, a zakládá na tom tím pojímám v žádném případě nevy- také svou snahu o konfrontaci se smě- hýbá. To zcela odpovídá záměru kon- ry, které se ve větě Husserlovy pozi- cipovat výklad vycházejí „z první ce jeví jako relativistické.

bezprostřední zkušenosti“, jejíž autor Suggestivnost výkladu je však neod- ohlazuje v úvodu. Blecha ovšem dělitelná od toho, že Blecha pracuje s podstatně větší samozřejmostí užívá s Husserlovou interpretací zkušenos- terminologii Husserlovy fenomenolo- ti, tj. jevení jako danosti ve vědomí se gie, takže pasáže věnované vylučně snad až přílišnou, neproblematizova- tomuto autorovi jsou ke čtenáři někdy nou samozřejmostí. Spokojí se s do- o poznání méně přívětivé. Zjistíte je to mněkou, že nenápadnost, s níž tuto však také dáno právě hloubkou, do interpretaci v druhé kapitole (zcela ve níž se kniha v tomto bodě chce dostat. shodně s Husserlem) zavádí, je dána

Autor užívá (či snad dokonce vy- pouze „pedagogickým záměrem“ „ne- tvář) i jakési „pomocné pojmy“, resp. ní možné. Role pojmu „immanentní“

a „transcendentní“ v jejich vztahu ke denci čili jinakosti jako takovou právě zkušenosti není v knize nikde analy- jen z hlediska imance vědomí, a po- zována: význam těchto pojmů a jejich husserlovští fenomenologové nežříd- vztah k tomu, co běžně proužíváme, ka navazují právě na tyto motivy, jak je pokládán za samozřejmý (viz Ble- o tom sám Blecha také referuje. Ble- chovy suverénní analýzy překladi), cha vysvětluje nutnost korekce Hus- O možné problematičnosti této inter- pretace fenomenality se čtenář nedo- cílem je rovněž „uchránit“ z Husser- zví z rozboru Husserlovy filosofie sa- lova imanentismus „cenné“, přednět- motné, nýbrž pouze nepřímou, pro- ně orientované popisy (viz jeho inter- střednictvím referátů o pohusserlov- pretaci epoché). Je však právě otázka, ské fenomenologii. Blecha pak ovšem zda je to vůbec možné: být předmě- na samém závěru knihy vyzývá k ná- tem přece neznamená být pouze přito- vratu k subjektivitě a přítomnosti vě- men pro vědomí, nýbrž ukazovat se domí jakožto transcendentální př- jakožto *transcendentní*. Filosofii, kte- dě: „Být objektem‘ znamená vždy rá není s to dostát jinakosti předmě- ,být pro nějaké vědomí‘, nést v sobě nosti jako takové, pak také nelze po- význam určitého typu podání a přit- važovat za realistickou.

tomnosti před akty vědomí“ (str. 376–377). Rád bych tedy pouze upozornil na to, že ačkoli kniha sama fundované představuje i alternativní pojetí feno- menality (a tím konečnou nutnost paralisismus imanentní a transcen- přehodnotit vše, co bylo získáno pro- dení dimenze mihněn jako zcela ri- střednictvím redukce na imanenci), *ne-* gorozní („nutná korelace“, „zákonitá *ní jejím cílem* konfrontovat je s pojetím vazba“), je nutné považovat její za Husserlovým či analyzovat jejich sou- „realistu“ (str. např. str. 106–107). vislosti. Blecha se tak pouští do pole- Autor tak ovšem ve své koncepci vý- miky s „relativismem“ široké škály kladu Husserla nenechává mnoho autorů, včetně řady současných, ale místa pro posřeh, že samotné Husser- cestu k tomu si otevírá tím, že se pohy- lovy analýzy nejsou s pojetím před- buje na půdě, kde je Husserl chráněn

mětnosti jako intencionální inexisten- před rozvíjením nejistot, tj. potenciálit, ce v imanenci vědomí vždy zcela ve které jsou v jeho filosofii obsaženy shodě. Husserl sám popisoval feno- a které mimo jiné vedly jeho záky ke měny (jako čas, vlastní tělo, druhý), zmňně pojetí fenomenality, které právě naznačují, že není jisté, zda je možné se vyrovnat s transcen-

Ivan Halák